

رابطه هوش معنوی با اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک

بهمن توان، مهین قمی، زهرا مسلمی*، حسن جعفری پور، سید عبدالله محمودی، اعظم مسلمی

چکیده

مقدمه: هوش معنوی نوعی سازگاری و رفتار است که فرد را در جهت هماهنگی با محیط، سلامت، بهبود عملکرد، خلاقیت و غیره یاری می‌نماید. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه هوش معنوی با اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک انجام شد.

روش‌ها: این پژوهش توصیفی همبستگی در سال ۹۷-۱۳۹۶ انجام شد. نمونه‌ای با حجم ۳۴۱ نفر از بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک به روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی بر حسب جنسیت انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسشنامه‌های هوش معنوی عبدالله زاده، اشتیاق تحصیلی فردریکز و همکاران و سرزندگی تحصیلی حسین چاری و دهقانی‌زاده جمع‌آوری شد. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، آزمون t مستقل تجزیه و تحلیل شد.

نتایج: بین هوش معنوی با اشتیاق تحصیلی ($r=0/284$, $p=0/0001$) و سرزندگی تحصیلی ($r=0/248$, $p=0/0001$) یک همبستگی مثبت و معنادار وجود داشت. بین اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی یک همبستگی مثبت و معنادار وجود داشت ($r=0/149$, $p=0/008$). بین میانگین نمره سرزندگی تحصیلی دانشجویان دختر با پسر تفاوت معناداری وجود داشت ($p=0/001$).

نتیجه‌گیری: آموزش مهارت‌های هوش معنوی که منجر به افزایش اشتیاق و سرزندگی تحصیلی به عنوان متغیرهای مهم و تأثیرگذار در پیشرفت تحصیلی و در نهایت پیشرفت شغلی دانشجویان دانشگاه‌ها در آینده می‌شود، بسیار ضروری است.

واژه‌های کلیدی: هوش معنوی، اشتیاق تحصیلی، سرزندگی تحصیلی، دانشجویان علوم پزشکی.

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / مهر ۱۳۹۸؛ ۱۹(۲۷): ۲۳۹ تا ۲۴۷

مقدمه

دانشجویان رشته‌های پزشکی، روزانه با استرس‌های تحصیلی زیادی مواجه می‌شوند که سلامت روانی و جسمانی‌شان را به خطر می‌اندازد و عملکرد تحصیلی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در چنین شرایطی منبعی که می‌تواند به آنها کمک کند معنویت است. زیرا می‌تواند

* نویسنده مسؤول: زهرا مسلمی، کارشناس ارشد علوم تربیتی، گروه علوم تربیتی و روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، مرکزی، ایران.

zmoslemi75@yahoo.com

دکتر بهمن توان (استادیار)، گروه معارف، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اراک، اراک، ایران. (tavan@arakmu.ac.ir)؛ مهین قمی، دانش آموخته

کارشناسی ارشد علوم تربیتی. گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. (ghomi_b@yahoo.com)؛ حسن

جعفری پور (استادیار)، گروه معارف، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اراک، اراک، ایران. (jafaripoor567@gmail.com)؛ دکتر سید عبدالله محمودی

(استادیار)، گروه معارف، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اراک، اراک، ایران. (seyd_mahmoodi1885@gmail.com)؛ دکتر اعظم مسلمی (استادیار)، گروه

آمار زیستی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اراک، اراک، ایران.

(moslemiazam@gmail.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۱۲/۶، تاریخ اصلاحیه: ۹۸/۲/۱۰، تاریخ پذیرش: ۹۸/۳/۲۶

آنها را در تجربه‌های معنوی خود و بکارگیری آن در حل مسایل و درک ارزش و غنای زندگی یاری دهد (۱). هوش معنوی را مجموعه‌ای از توانایی‌ها برای بکارگیری ارزش‌ها و ویژگی‌های معنوی در جهت افزایش کنش و بهزیستی در زندگی روزانه تعریف می‌کنند (۲). استفاده از "هوش معنوی" دانشجویان را قادر می‌سازد تا برای حل مشکلات با شیوه نگرش معنوی اقدام کنند و به حقیقت رسیده و احساس شادکامی نمایند. وقتی افراد احساس شادی کنند، خلاق‌تر و کارآمدتر هستند و می‌توانند بهتر تصمیم‌گیری کنند (۳). هوش معنوی توانایی تجربه‌شده‌ای، که به افراد امکان دستیابی به دانش و فهم بیشتر را می‌دهد و زمینه را برای رسیدن به کمال و ترقی در زندگی فراهم می‌سازد (۴). لازمه‌ی سازگاری بهتر با محیط است. افرادی که از هوش معنوی بالاتری برخوردارند تحمل بیشتری در مقابل فشارهای زندگی دارند و توانایی بالایی برای سازگاری با محیط نشان می‌دهند (۵). مهم‌ترین کاربردهای هوش معنوی در محیط شامل: امنیت شخصی و ایجاد آرامش خاطر، ایجاد تفاهم بین افراد و بهبود ارتباطات در محیط کار، مدیریت کردن تغییرات و از میان برداشتن موانع راه می‌باشد (۶).

از عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان، اشتیاق تحصیلی است. سازه اشتیاق تحصیلی به رفتارهایی که به یادگیری و پیشرفت تحصیلی مربوط است، اطلاق می‌شود. اشتیاق چیزی بیش از یک وضعیت هیجانی گذرا و خاص است و به یک حالت پایای سرایت کننده و هیجانی-شناختی اشاره دارد که روی یک موضوع، واقعه یا رفتار خاص متمرکز می‌شود. اشتیاق تحصیلی دارای سه بُعد شناختی (شامل انواع راهبردهای شناختی و فراشناختی مورد استفاده فراگیران برای یادگیری)، انگیزشی (شامل سه مؤلفه احساس، ارزش و عاطفه) و رفتاری (شامل رفتارها، تلاش‌ها، پایداری و درخواست کمک از دیگران توسط فراگیران در برخورد با تکالیف درسی) است (۷).

از نظر مارتین و مارش (Marsh & Martin) محیط‌های آموزشی مکان‌هایی هستند که در آنها چالش‌های

تحصیلی، موانع و فشارها، حقیقت پایدار زندگی تحصیلی هستند (۸). بنابراین، سرزندگی تحصیلی یکی از شاخص‌های مهمی است که بر تربیت و یادگیری شمربخش و موفقیت‌آمیز فرد تأثیر می‌گذارد و در آنجا لیاقت‌ها و توانایی‌ها به بار می‌نشیند و پیشرفت‌های علمی حاصل می‌شود (۹)؛ اما در زندگی روزانه‌ی تحصیلی، یادگیرندگان با انواع چالش‌ها، موانع و فشارهای خاص این دوره (از جمله نمرات ضعیف، سطوح استرس، تهدید اعتماد به نفس در نتیجه‌ی عملکرد، کاهش انگیزش و تعامل) مواجه می‌شوند. برخی از یادگیرندگان در برخورد با این موانع و چالش‌ها موفق عمل می‌کنند، اما گروه دیگری در این زمینه ناموفق هستند (۱۰). به طور کلی حس درونی سرزندگی شاخص معنادار سلامت ذهنی است (۱۱). لذا سرزندگی تحصیلی به پاسخ مثبت، سازنده و انطباقی به انواع چالش‌ها و موانعی که در عرصه‌ی مداوم و جاری تحصیلی، تجربه می‌شوند؛ اشاره دارد (۸).

تحقیقاتی داخلی هم‌خوان که به بررسی ارتباط هوش معنوی با اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی پرداخته باشند، بسیار محدود و انگشت شمار بود و پژوهش خارجی هم یافت نشد. بیش‌تر پژوهش‌ها به بررسی رابطه هوش معنوی با متغیرهایی دیگر چون: عملکرد تحصیلی (۱۲)، شادکامی (۱۳)، اضطراب امتحان (۱۴)، سلامت روان (۱۵) و غیره پرداخته‌اند. رشد و بالندگی هر جامعه‌ای به نظام آموزشی آن جامعه بستگی دارد و اشتیاق و سرزندگی تحصیلی فراگیران نقش مهمی در موفقیت یا عدم موفقیت نظام آموزشی دارد. با توجه به عدم وجود پژوهشی یکپارچه در این زمینه از یک سو و این که مهم‌ترین متغیرها در سلامت بافت تحصیلی سیستم آموزشی هر کشوری، اشتیاق و سرزندگی تحصیلی (با توجه به تأثیر آن در کل دوران تحصیلی) است، و خلاء پژوهشی در این زمینه به ویژه در مورد دانشجویان علوم پزشکی از سوی دیگر، با در نظر گرفتن این که پیشرفت و موفقیت تحصیلی دانشجویان و عوامل مرتبط با آن، از اولویتهای پژوهش در آموزش و از مسایل مورد توجه مدیران آموزشی دانشگاه‌ها است؛ لذا این پژوهش به بررسی رابطه بین هوش معنوی با اشتیاق

تحصیلی و سرزندگی تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک پرداخت.

روش‌ها

این پژوهش توصیفی - همبستگی در سال ۹۷-۱۳۹۶ و در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک انجام شد. از میان ۳۰۵۵ دانشجوی مشغول به تحصیل در این دانشگاه، ۳۴۱ دانشجو با استفاده از فرمول کرجسی و مورگان، به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای از ۶ دانشکده شامل (پزشکی، دندانپزشکی، پرستاری و مامایی، پیراپزشکی، بهداشت و توانبخشی) و به نسبت جنسیت انتخاب شدند. معیار ورود دانشجویان، تمایل به پر کردن پرسشنامه به صورت داوطلبانه و با رضایت کامل بود و همچنین معیار خروج از طرح عدم تمایل به ادامه همکاری و عدم تکمیل پرسشنامه بود. به منظور جمع‌آوری داده‌ها ۳ پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت:

۱- پرسشنامه هوش معنوی: توسط عبدالله‌زاده و همکاران با ۲۹ عبارت طراحی گردیده است. این ابزار در ایران با توجه به ویژگی‌های فرهنگی این جامعه تدوین و سپس اعتبار سنجی شده است. پایایی در این مرحله ۰/۸۹ به دست آمد. برای بررسی روایی علاوه بر روایی محتوا که سؤال‌ها با نظر متخصص‌ها تأیید شد. از تحلیل عاملی نیز استفاده شد (۱۶). پرسشنامه دارای ۲۹ سؤال است که هوش معنوی را در مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً مخالفم، مخالفم، تاحدودی، موافقم، کاملاً موافقم)، (نمره ۱ تا ۵) می‌سنجد. دامنه نمرات ۲۹ تا ۱۴۵ است. شایان ذکر است جدول تفسیر نمرات دختران و پسران به طور جداگانه در طیف ۵ درجه‌ای از خیلی بالا (دختران: ۱۳۷ به بالا، پسران: ۱۳۵ به بالا) تا خیلی پایین (دختران: ۹۳ به پایین، پسران: ۸۵ به پایین) در راهنمای استفاده از پرسشنامه ذکر شده است.

۲- مقیاس اشتیاق تحصیلی: به وسیله فردریکز (Fredricks) و همکاران ساخته شده و دارای ۱۵ گویه است (۱۷) که خرده مقیاس‌های اشتیاق رفتاری، عاطفی و شناختی را می‌سنجند. سؤالات ۱، ۲، ۳، و ۴ مربوط به خرده مقیاس اشتیاق رفتاری و سؤالات ۵، ۶، ۷، ۸، و ۹

۱۰ مربوط به اشتیاق عاطفی و سؤالات ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۱۵ نیز مربوط به خرده مقیاس اشتیاق‌شناختی است. پاسخ هرکدام از گویه‌ها دارای نمرات یک تا پنج است که از (هرگز=۱ تا همیشه=۵) را شامل می‌شود. حداقل و حداکثر نمره و نقطه برش در کل پرسشنامه اشتیاق تحصیلی به ترتیب ۱۵، ۷۵ و ۴۵ است. نمره پایین‌تر نشان دهنده اشتیاق تحصیلی کم و نمره بالاتر نشان دهنده اشتیاق تحصیلی زیاد است. طراحان مقیاس، ضریب پایایی آن را ۰/۸۶ گزارش نموده‌اند (۱۷). روایی این پرسشنامه در پژوهش عباسی و همکاران تأیید شده و پایایی کل ۰/۶۶ به دست آمده است (۱۸).

۳- پرسشنامه‌ی سرزندگی تحصیلی: دهقانی‌زاده و حسین چاری (۱۹) پرسشنامه سرزندگی را با الگوگیری از مقیاس سرزندگی تحصیلی مارتین و مارش (Martin & Marsh) (۲۰) بر روی مقیاس ۷ درجه‌ای از نوع لیکرت (کاملاً مخالفم ۱ تا کاملاً موافقم ۷) که دارای ۴ گویه است، توسعه دادند و به ۹ گویه رساندند. لذا دامنه نمرات بین ۹ تا ۶۳ است. در این آزمون کسب نمره بالاتر به منزله سرزندگی بیش‌تر فرد است و هرچه فرد نمره پایین‌تری کسب کند به منزله پایین بودن سرزندگی تحصیلی وی محسوب می‌شود (۱۹). در پژوهش ویس‌کرمی و همکارش نیز میزان پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آمد (۲۱).

این مطالعه بر طبق اصول اخلاقی بوده و به تأیید کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی اراک رسیده است. پرسشنامه‌ها توسط محققین بین دانشجویان شش دانشکده و در داخل کلاس (انتخاب کلاس‌ها بصورت تصادفی و البته با هماهنگی اساتید محترم) توزیع شد. در ابتدا در مورد هدف پژوهش توضیح داده شد و پس از جلب رضایت آنان به شرکت در پژوهش و اطمینان دادن به دانشجویان جهت محرمانه بودن اطلاعات فردی، آنها به صورت داوطلبانه و با رضایت کامل در طرح شرکت کردند. به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی از ذکر نام و نام خانوادگی دانشجو امتناع گردید. داده‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS- v21 (IBM, Armonk, NY, USA) و با استفاده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون جهت تعیین

درجه همبستگی بین متغیرهای پژوهش، آزمون t مستقل برای تعیین اختلاف بین میانگین‌ها (بین دو جنس) تجزیه و تحلیل شد.

نتایج

از ۳۴۱ پرسشنامه توزیع شده، ۳۲۰ پرسشنامه تجزیه و تحلیل شد (۹۳/۸٪ پاسخ دهی). از این تعداد ۱۸۵ نفر (۵۷/۹ درصد) دانشجوی دختر و ۱۳۵ نفر (۴۲/۱ درصد) پسر بودند. همچنین ۱۴۶ نفر (۴۶/۳ درصد) از نمونه‌ها در رده سنی ۱۸-۲۰ سال، ۱۳۳ نفر (۴۲/۲ درصد) ۲۱-۲۳ و ۲۱ نفر (۶/۶ درصد) ۲۴-۲۶، ۹ نفر (۲/۹ درصد) ۲۷-۳۰ و ۶ نفر (۲ درصد) ۳۰ سال به بالا بودند. از نظر توزیع فراوانی نمونه‌ها در دانشکده‌ها تعداد ۱۰۵ نفر (۳۲/۹ درصد) در دانشکده پزشکی، ۳۷ نفر (۱۱/۵ درصد) بهداشت، ۹۵ نفر (۲۹/۷ درصد) پرستاری و مامایی، ۳۴ نفر (۱۰/۶ درصد) پیراپزشکی، ۲۸ نفر (۸/۸ درصد) دندان پزشکی، ۲۱ نفر (۶/۵ درصد) توانبخشی بودند. از نظر وضعیت تأهل ۲۸۴ نفر (۸۹ درصد) مجرد و ۳۵ نفر (۱۰ درصد) متأهل بودند. و ۱۸۳ نفر (۵۷/۱ درصد) ساکن در خوابگاه و کمتر از ترم ۴ و ۱۳۷ نفر (۴۲/۹ درصد) غیرخوابگاهی و ترم ۴ و بالاتر بودند.

در این پژوهش میانگین معدل دانشجویان $16/46 \pm 1/33$ بود. لازم به ذکر است که این ارقام بر اساس اطلاعاتی که دانشجویان در پرسشنامه وارد کرده‌اند، به دست آمده است. میانگین نمره هوش معنوی دانشجویان $(82/63 \pm 12/24)$ ، اشتیاق تحصیلی $(40/52 \pm 8/66)$ و

سرزندگی تحصیلی $(29/13 \pm 8/69)$ بود.

بر اساس نتایج بین میانگین نمره هوش معنوی با اشتیاق تحصیلی $(p=0/0001, I=0/284)$ و سرزندگی تحصیلی $(p=0/0001, I=0/248)$ ؛ یک همبستگی مثبت و معنادار وجود داشت، هر چند این همبستگی ضعیف است. یعنی با افزایش هوش معنوی، اشتیاق و سرزندگی تحصیلی دانشجویان نیز افزایش می‌یابد. همچنین بین میانگین نمره هوش معنوی با نمره کل اشتیاق تحصیلی $(I=0/284)$ ، $(p=0/0001)$ و با خرده مقیاس اشتیاق عاطفی $(I=0/274)$ ، $(p=0/0001)$ و اشتیاق شناختی $(I=0/243)$ ، $(p=0/0001)$ یک همبستگی مثبت و معنادار وجود داشت. یعنی با افزایش هوش معنوی، اشتیاق عاطفی و شناختی دانشجویان نیز افزایش می‌یابد. در نهایت بین میانگین اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی $(I=0/149)$ ، $(p=0/008)$ یک همبستگی مثبت و معنادار وجود داشت، هر چند این رابطه خیلی ضعیف است. یعنی با افزایش اشتیاق تحصیلی، سرزندگی تحصیلی دانشجویان نیز افزایش می‌یابد. نتایج به دست آمده از مقایسه میانگین‌ها با استفاده از آزمون t مستقل نشان داد که بین میانگین نمره هوش معنوی و اشتیاق تحصیلی دانشجویان دختر با پسر تفاوت معناداری وجود نداشت. در حالی که بین میانگین نمره سرزندگی تحصیلی دانشجویان دختر با پسر تفاوت معناداری در سطح $0/01$ وجود داشت. بدین ترتیب که دانشجویان پسر نسبت به دانشجویان دختر از سرزندگی تحصیلی بالاتری برخوردار هستند (جدول ۱).

جدول ۱: تفاوت میانگین و انحراف معیار میانگین نمره هوش معنوی، اشتیاق و سرزندگی تحصیلی به تفکیک جنس

شاخص آماری	دختران	پسران	درجه آزادی	t	p
هوش معنوی	$118/46 \pm 16/17$	$117/07 \pm 21/21$	۳۰۹	$0/656$	$0/513$
اشتیاق تحصیلی	$41/23 \pm 7/14$	$40/24 \pm 9/12$	۳۱۱	$1/071$	$0/285$
سرزندگی تحصیلی	$27/65 \pm 8/89$	$31/14 \pm 8/05$	۳۰۷	$-3/523$	$**0/0001$

** $P < 0/01$

بحث

طبق نتایج بین هوش معنوی و اشتیاق تحصیلی همبستگی

مثبت و معناداری وجود داشت. یعنی با افزایش هوش معنوی، اشتیاق تحصیلی افزایش می‌یابد. که با نتیجه

سازنده و انطباقی به انواع چالش‌ها و موانع دوران تحصیل اشاره نمود که با آموزش مؤلفه‌هایی که سازگاری، شادکامی، سلامتی و غیره را در افراد افزایش می‌دهد منجر به افزایش سرزندگی تحصیلی نیز می‌گردد. به عبارت دیگر، پیچیدگی‌های عصر حاضر باعث مشکل در سازگاری افراد و ابتلا یا استعداد ابتلا به اختلالات روان شناختی مانند اضطراب، افسردگی، استرس و غیره شده است، بنابراین از طریق معنویت می‌توان استعداد و ظرفیت انسان برای برخورد با ناملازمات را گسترده ساخته (۲۶) و به این ترتیب هیجان‌ات مثبت بیش‌تری در زندگی تجربه می‌گردد و سرزندگی افراد افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر، مذهب می‌تواند موجب معنا شود، امیدواری را به دنبال داشته باشد و خوش‌بینی را افزایش می‌دهد. به عبارت دیگر، هوش معنوی زاینده بینشی عمیق در وقایع زندگی است و شخص را در برابر حوادث زندگی مقاوم می‌کند و به وسیله آن افراد به مشکلات معنایی و ارزشی پرداخته و آن را حل می‌کنند (۲۷). در واقع معنویت به عنوان مفهومی شناختی- انگیزشی، بیانگر مجموعه‌ای از منابع و مهارت‌های انطباقی است که فرآیند حل مسأله و دستیابی به هدف را تسهیل می‌نماید و هوش معنوی نیز اجرا و کاربرد انطباقی این عوامل در شرایط ویژه و زندگی روزمره است (۲۸). همچنین، معنویت به افراد احساس کنترل و کارآمدی می‌بخشد و می‌تواند کنترل شخصی را افزایش دهد و به طور کلی مذهب نوعی سبک زندگی سالم تری را برای افراد تجویز می‌کند که بر سلامت جسمانی و روانی تأثیر مثبت بسیار بالایی دارد و به این ترتیب می‌تواند زمینه افزایش سرزندگی تحصیلی دانشجویان را فراهم آورد (۲۴).

یافته دیگر پژوهش نشان داد که بین اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی همبستگی مثبت وجود داشت. یعنی با افزایش اشتیاق تحصیلی دانشجویان، سرزندگی تحصیلی آنها نیز افزایش می‌یابد. که با نتایج عظیمی و همکاران همخوان بود (۷) که با نتایج پژوهشی پورعبدول و همکاران که نشان دادند بین سرزندگی تحصیلی با عدم ایجاد انگیزه مثبت و اُفت تحصیلی رابطه منفی و معنادار وجود دارد (۹) و همچنین زلالی و همکار

پژوهشی صفری و همکاران همخوان بود (۲۲). اگر چه تحقیقاتی خارجی که به بررسی ارتباط هوش معنوی و اشتیاق تحصیلی پرداخته باشند یافت نشد، لیکن مطالعات متعدد انجام‌یافته در زمینه هوش معنوی، مؤید تأثیر آن بر موضوعات مختلف تحصیلی بوده است؛ به‌طور مثال، یافته‌های پژوهشی نشان داد که هوش معنوی پیش‌بینی‌کننده قدرتمندی برای عملکرد تحصیلی دانشجویان است (۱۲). همچنین در پژوهشی دیگر نشان داده شد که هوش معنوی بالاتر با شادکامی بیش‌تر و پیشرفت تحصیلی دانشجویان همراه است و ارتقای هوش معنوی باعث داشتن یک روحیه شاد و پیشرفت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی می‌شود (۱۳). در همین راستا در نتایج پژوهشی دیگر نشان داد که ارتباط معنادار و معکوسی بین اضطراب امتحان و نمره هوش معنوی وجود دارد و ابعاد هوش معنوی تأثیر مستقیمی بر اضطراب امتحان می‌گذارد (۱۴). هوش معنوی به‌عنوان هوش غایی که مسایل معنایی و ارزشی را نشان می‌دهد و ظرفیت‌های سازگاری روانی را در بر می‌گیرد، بر جنبه‌های غیرمادی و غیرجبری بنا شده و دربرگیرنده منابع معنوی، ارزش‌ها و ویژگی‌هایی است که عملکرد و انگیزه‌های امور روزانه را افزایش می‌دهد (۲۲). هوش معنوی در واقع پرسش‌هایی را در رابطه با نقش فرد در ارتباط با دیگران مطرح می‌کند که می‌تواند در سخت‌کوشی، شادکامی، اشتیاق و علاقه و نهایتاً موفقیت مؤثر باشد (۲۳).

همچنین بین هوش معنوی و سرزندگی تحصیلی همبستگی مثبت و معنادار وجود داشت. که با نتایج پژوهشی محمدپور و همکاران که نشان دادند آموزش هوش معنوی در افزایش سرزندگی تحصیلی دانشجویان تأثیر معنادار دارد، همخوانی داشت (۲۴). با وجود محدودیت منابع در این زمینه، با مطالعاتی که هوش معنوی منجر به افزایش متغیرهای روانشناختی مثبت در دانشجویان می‌گردد مانند افزایش سلامت عمومی (۱۵)، سازگاری، شادکامی (۱۳)، کیفیت زندگی (۲)، کاهش افسردگی و اضطراب (۲۵) هم‌سو بود. در تبیین این یافته می‌توان به معنا سرزندگی تحصیلی به عنوان پاسخ مثبت،

و تحمل کردن مشکلات هستند (۱۱).

نمونه این پژوهش محدود به دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک بود که تعمیم نتایج را محدود می‌سازد. البته عدم توجه به نوع مذهب دانشجویان از محدودیت‌های دیگر این پژوهش بود، لذا تفسیر نتایج باید با احتیاط انجام گیرد. همچنین کمبود ادبیات پژوهشی در زمینه اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر بود. برگزاری کارگاه‌های آموزشی در زمینه هوش معنوی پیشنهاد می‌گردد چرا که موجب آشنایی بیشتر دانشجویان با سبک‌های مقابله‌ای دینی و در نتیجه رشد هوش معنوی در آنان می‌شود که به تبع آن موجب افزایش اشتیاق و سرزندگی تحصیلی در دانشجویان می‌شود. به مسئولان مراکز مشاوره دانشگاهی و خوابگاهی توصیه می‌شود که به اجرای مداخلات روان‌شناسی مبتنی بر هوش معنوی در جهت ارتقای سلامت روان و ترغیب تحصیلی دانشجویان اقدام نمایند.

نتیجه‌گیری

نتایج حاکی از رابطه مثبت و معنادار بین هوش معنوی با اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی بود. دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی و حوزه سلامت از مهم‌ترین گروه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان کشور محسوب می‌شوند. این مسأله به خصوص با توجه به این که این گروه از دانشوران جامعه با سلامت جسم و روان آحاد مردم جامعه سر و کار دارند، اهمیت بسیار بیشتری می‌یابد. از این رو، توجه به متغیرهایی که در دانش و پیشرفت تحصیلی این گروه از تحصیل کرده‌ها تأثیر می‌گذارد، از جمله ضروریات مربوط به هر دانشگاه علوم پزشکی است.

قدردانی

این مطالعه به صورت طرح مصوب پژوهشی با شماره ۶۸۴ و کد اخلاق IR. ARAKMU. REC. 1396. 66 با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اراک انجام شده است. بدینوسیله از تمام دانشجویان

که نشان دادند وجود اشتیاق تحصیلی باعث افزایش انگیزش تحصیلی می‌شود، هم‌سو بود (۲۹). صفری و همکارانش بیان داشتند دانشجویانی که اشتیاق تحصیلی بالایی دارند نسبت به دانشجویانی که اشتیاق تحصیلی پایینی دارند، رغبت بیشتری برای صرف وقت و تلاش کافی در تکالیف و مطالعات از خود نشان داده و کارآمدی و اصرار بیشتری در مواجهه با مشکلات و مسایل دارند (۲۲). همچنین با نتایج پژوهشی هیکس (Hicks) و همکار (۳۰)، آرچامبالت و همکاران (Archambault) (۳۱) و بکر (Baker et.al) و همکاران (۳۲) که در پژوهش خود بر تأثیر اشتیاق تحصیلی در بهبود عملکرد تحصیلی تأکید کردند، هم‌سو بود. در تبیین نتایج پژوهش حاضر می‌توان گفت، با توجه به این که اشتیاق تحصیلی یک سازه چند بُعدی شامل بُعد شناختی، انگیزشی و رفتاری است، بنابراین از یک سو بُعد شناختی اشتیاق تحصیلی باعث می‌شود دانشجویان از انواع راهبردهای شناختی و فراشناختی در فرایند یادگیری استفاده کنند و از سوی دیگر بُعد رفتاری اشتیاق تحصیلی باعث افزایش تلاش‌ها، پایداری و درخواست کمک از دیگران توسط فراگیران در برخورد با تکالیف درسی می‌شود. بُعد انگیزشی اشتیاق تحصیلی نیز از طریق افزایش جذابیت محیط تحصیلی در میان دانشجویان باعث می‌شود که اشتیاق شناختی آنان در چارچوب فعالیت‌های دانشگاهی و علمی رشد یابد و این موضوع دانشجویان را از حالات منفی نظیر خستگی و فرسودگی تحصیلی محافظت و در نهایت منجر به سرزندگی تحصیلی شود (۷).

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که فقط متغیر سرزندگی تحصیلی با متغیر جنسیت رابطه داشت و نمره سرزندگی تحصیلی دانشجویان پسر بالاتر از دانشجویان دختر بود. که با نتایج پژوهشی صادقی و همکار (۱۱) و مارتین و مارش (۸) هم‌سو بود. در واقع دانشجویان پسر در برخورد با موانع و مشکلات تحصیلی توانایی بالاتری دارند و در برابر استرس و چالش‌های تحصیلی سرسختی بیشتری از خود نشان می‌دهند به خصوص در حوزه علوم پزشکی که نیازمند داشتن پشتکار در دنبال کردن اهداف، ایجاد اسنادهای مثبت درباره‌ی خود

محترم در دانشکده‌های وابسته به دانشگاه علوم پزشکی
 اراک که نهایت همکاری را در تکمیل پرسشنامه‌ها داشتند،
 تقدیر و تشکر می‌نماییم.

منابع

1. Bagheri F, Akbarizadeh F, Hatami H. [The relationship between spiritual intelligence and happiness on the nurse staffs of the Fatemeh Zahra Hospital and Bentolhoda Institute of Boushehr City]. *Iranian South Medical Journal*. 2011;14(4):256-63. [Persian]
2. Hamid N, Zemestani Yamchi M. [The relationship between spiritual intelligence, personality traits and quality of life in medical students]. *Medical Journal Of Hormozgan University*. 2013; 17(4):e88193. [Persian]
3. Samadi P. [Spiritual intelligence]. *Journal of New thoughts on Education*. 2006;2(3):99-114. [Persian]
4. Jain M, Purohit P. Spiritual intelligence: A contemporary concern with regard to living status of the senior citizens. *J Indian Acad Appl Psychol*. 2006;32(3):227-33.
5. George M. How intelligent are you really? From IQ to EQ to SQ, with a little intuition along the way. *Train Manag Dev Meth*. 2006; 20(4): 425-36.
6. Smith S. Exploring the interaction of emotional intelligence and spirituality. *Traumatology*. 2004; 10(4):231-43.
7. Azimi D, Gadimi S, Khazan K, Dargahi S. [The role of psychological capitals and academic motivation in academic vitality and decisional procrastination in nursing students]. *Journal of Medical Education and Development*. 2017; 12 (3) :147-157. [persian]
8. Martin AJ, Marsh HW. Academic buoyancy: Towards an understanding of students' everyday academic resilience. *Journal of School Psychology*. 2008; 46(1): 53-83.
9. Pourabdol S, Sobhi Gharamaleki N, Abbasi M. [A comparison of academic procrastination and academic vitality in students with and without specific learning disorder]. *Journal Management System*. 2015; 4(3): 22-38. [persian]
10. Abbasi M, Ayadi N, Shafiee H. [Role of social well-being and academic vitality in predicting the academic motivation in nursing Students]. *Education Strategies in Medical Sciences*. 2016; 8(6) :49-54. [persian]
11. Sadeghi M, Khalili Geshnigani Z. [The role of self-directed learning on predicting academic buoyancy in students of Lorestan university of medical sciences]. *Research In Medical Education*. 2016; 8(2):9-17. [persian]
12. Abedini Y, Dastjerdy N. [The relation between religiosity and spiritual intelligence and their effect on students' academic achievement]. *Journal New Educational Approaches*. 2014;9(1):37-52. [persian]
13. Raisi M, Ahmari Tehran H, Heidari S, Jafarbegloo E, Abedini Z, Bathaie SA. [Relationship between spiritual intelligence, happiness and academic achievement in students of Qom university of medical sciences]. *Iranian Journal of Medical Education*. 2013; 13(5): 431-440. [persian]
14. Khoramirad A, Arsangjang S, Ahmaritehran H, Dehghani H. [The Relation Between Spiritual Intelligence And Test Anxiety Among Nursing And Midwifery Students: Application Of Path Analysis]. *Iranian Journal of Medical Education*. 2013;13(4):319-30. [Persian]
15. Ghaleei A, Mohajeran B, Mahmoodzadeh M. [The Relationship among spiritual intelligence, mental health and job stress in nurses in Imam Khomeini Hospital of Mahabad]. *Avicenna Journal of Nursing and Midfery Care*. 2015; 23 (4) :14-21. [persian]
16. Abdollahzadeh H, Kashmiri M, Arab Ameri F. [Construction and Standardization of spiritual intelligence questionnaires]. Tehran: Ravansanji; 2009. [Persian]
17. Fredricks JA, Blumenfeld PC, Paris AH. School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research*. 2004;74(1):59-109.
18. Abbasi M, Dargahi S, Pirani Z, Bonyadi F. [Role of procrastination and motivational self-regulation in predicting students' academic engagement]. *Education Strategies in Medical Sciences*. 2015; 8(5):295-300. [persian]
19. Dehghanizadeh MH, Hossein Chari M. [Sarzendegi Tahsili Va Edrak Az Olguye Ertebatiye Khanevadeh;

- Naghshe Vaseteye Khodkaramadi]. *Journal of Studies in Learning and Instruction*. 2011; 4(2): 22- 47. [Persian]
- 20-Martin AJ, Marsh HW. Academic resilience and its psychological and educational correlates: A construct validity approach. *Psychology in the Schools*. 2006;43(3): 267-282.
21. Veiskarami H, Yousefvand L. [Investigating the role of academic vitality and happiness in predicting the students creativity in Lorestan university of medical sciences]. *Research In Medical Education*. 2018; 10(2): 28-37. [Persian]
22. Safari H, Jenaabadi H, Salmabadi M, Abasi A. [Prediction of academic aspiration based on spiritual intelligence and tenacity]. *Education Strategies in Medical Sciences*. 2016; 8 (6):7-12. [persian]
23. Molazade A, Gholami M, Hamayeli Mehrabani H, Mortazavi A, Dowlatkah H, Darvishi A, et al. [Relationship Between the Spiritual Intelligence, academic Achievement, and Achievement Motivation among the Students]. *Journal Of Community Health*. 2013;7(2):56-64. [Persian]
24. Mohamadpour S, Zeinali K, Siahpoosh Monfared M, Pirnia B. [Effectiveness of spiritual intelligence training on academic vitality and psychological well-being of students]. *Islam And Health Journal*. 2015; 2(3):33-41. [persian]
25. Bayrami M, Movahedi Y, Movahedi M. [The Role of spiritual intelligence in perceived stress, anxiety and depression of Lorestan medical university students (Iran)]. *Journal of Babol University of Medical Sciences*. 2014; 16 (1) :56-62. [persian]
26. Shojaee A ,Soleimani E. [The effectiveness of spiritual intelligence training on psychological well-being of students covered by the imam khomeini relief committee]. *School Psychology*. 2014; 4(1): 104-121. [persian]
27. Rostami AM, CheraghaliGol H. Prediction of marital satisfaction based on spiritual intelligence. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014; 116: 2573-7.
28. Goodarzi K. [Interactive effectiveness of life skills training based on cognitive and metacognitive abilities and spiritual intelligence on amount of university students knowledge of life skills]. *Biquarterly Journal of Cognitive Strategies in Learning*. 2014; 2(3): 19-38. [persian]
29. Zulali B, Ghorbani F. [Comparison of academic motivation and school engagement in students with and without dyslexia]. *Journal of Learning Disabilities*. 2014; 3(4): 44-58. [Persian]
30. Hicks R, YaoWu FM. Psychological capital as mediator between adaptive perfectionism and academic proc -rastination. *GSTF Journal of Psychology*. 2015; 2(1): 1- 10.
31. Archambault I, Janosz M, Fallu J, Pagani LS. Student engagement and its relationship with early high school dropout. *Journal of Adolescence*. 2009; 32(3): 651-70.
32. Baker JA, Clark TP, Maier KS, Viger W. The differential influence of instructional context on the academic engagement of students with behavior problems. *Teaching and Teacher Education*. 2008; 24(7): 1876-83.

The Relationship Between Spiritual Intelligence With Academic Motivation and Academic Vitality in Students Arak University of Medical Sciences

Bahman Tavan¹, Mahin Ghomi², Zahra Moslemi³, Hasan Jafaripoor⁴, Seyd Abdollah Mahmoodi⁵, Azame Moslemi⁶

Abstract

Introduction: *Spiritual Intelligence is a type of adaptation and behavior that assists a person in order to go with the environment, health, improve performance and so on. This study was conducted to investigate the possible relationship between spiritual intelligence and academic motivation as well as academic vitality in students of Arak University of Medical Sciences.*

Methods: *This descriptive- correlation study was conducted in the academic years 2017-2018. 341 students were selected from Arak University of Medical Sciences through stratified random sampling method taking gender into consideration. Data collected by standard questionnaires spiritual intelligence, academic motivation Fredericks et al. and academic vitality by HossianChari and Dehghanizadeh. Data were analyzed using inferential statistics Pearson correlation and independent t-test analysis.*

Results: *The results of the Pearson correlation test revealed that there was a significant positive relationship between spiritual intelligence with academic motivation ($P=0/000$, $r=0.284$), and academic vitality ($P=0/000$, $r=0/248$). There was a significant positive relationship between academic motivation and academic vitality ($P=0/008$, $r=0/149$). Likewise, there was a significant difference between male and female students average scores in academic vitality ($P=0/001$).*

Conclusion: *Training spiritual intelligence skills, as variables in the academic achievement, which can lead to increased academic motivation and academic vitality it seems important especially in the professional performance of students.*

Keywords: Spiritual intelligence, Academic motivation, Academic vitality.

Addresses:

¹. Assistant Professor, Islamic Theology Group, School of Medicine, Arak, Markazi, Iran. Email: tavan@arakmu.ac.ir

². MSc Educational Sciences. Educational Sciences Department, Educational Sciences & Psychology Faculty, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran ghomi_b@yahoo.com

³. (✉) MSc Educational Science. Educational Sciences & Psychology Department, Human Sciences Faculty, Arak University, Arak Markazi, Iran. Email: zmoslemi75@yahoo.com

⁴. Assistant Professor, Islamic Theology Group, School of Medicine, Arak University of Medical Sciences, Arak Markazi, Iran. Email: jafaripoor567@gmail.com

⁵. Assistant Professor, Ph. D in Islamic Theology Group, School of Medicine, Arak University of Medical Sciences, Arak, Iran. seydmahmoodi1885@gmail.com

⁶. Assistant Professor, Ph. D in Biostatistics Group, School of Medicine, Arak University of Medical Sciences, Arak, Markazi, Iran. Email: moslemiazam@gmail.com